

ШЫН

1960 ч.
И Ю ЛЬ
28
ЧЕТВЕРГ
№ 175 (4659).

Өртээ 20 көп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Мал ажылынын мурзачыларына шаңналар (1 ары).

Мал чөмүниң белеткелин агаар-бойдустан кандыг-даа байдалында чорудар. С. Тамба. — Сигенчилерге орук (1 арын).

Хөжөмөнөрдүн Бүгү-тыва хуралына уктуштур (2 арын).

С. Сюрюн. — Болхоз бүтүрүлгөсүнө улуг күш (2 арын).

В. Мирошников. — План куусеттинген, мычалаа-даа... (2 арын).

А. Ефимова. — Бистиң үлөң кайгычыктыг шимчөөсүн (2 арын).

Г. Макмилланга болгаш Д. Дифейберге Н. С. Хрушевтуң чагалаары (2 арын).

Шуурмактын ажил-ишчилеринде (3 арын).

Конгонун талазында бис. — Конгонун улугун колхозчылар кичирипте бектеп шыдаас (4 арын).

«Ленингорск» Конгоже үнүккө (4 арын).

Кубаның улугунун революсту байыр-лазы (4 арын).

Ажыл чөк чоруктуң төвүлгөсүндө (4 арын).

С. Лопсан. — Жень-жень — ортаады ол бе? (4 арын).

С. Ом. — Областың бирги чеги дөөш (4 арын).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИАЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

КӨСКҮ АГИТАЦИЯНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

В. И. Ленин политиктиг агитацияны экономиктиг айтыргалардан каян-даа адыра көрбөй чорган. Экономика дөргө концентраттынган политика-дыр деп классиктиг тодаралыгы ол берген. Политиктиг агитацияны бүгү утка шынар ийитилген амьдаралында кандыг-бир болушкунарын азы коммунист деп чүд деп айтыргыч чүгө таймлырларын эвес, харын экономиканың төгүлгөсүнө идеялык салдары чедирери, коммунисттик материал-техниктиг базаның тургузарына шуут, боттуу-биле дузалагычы болур. Ол чокка, коммунист дугайында тугаа чаагай, хоозун күчтө алаар деп партия бисти өөрдөш турар.

Бистиң партиямыс политиктиг агитацияны күштелдирериче, оон янзы-бүрү байлак хөжөмдөрүн чөчөрдүн байдалына таарыштыр эң калбаа-биле ажылап турган, олардын дөштүн, ажылчы чонга чөдирери, бедик идеялык болгаш дайынчы органдык чорун хуң бүрүдө улам өдүрүп, сайырангай-жыдырыпте доктаамал кичөөгөй салып турар. Ам үдө СЭКП ТК-ның июль пленумунун шийирлерин ажылчы чонун ортузунга тавыштырары, ол ажылчы агыл-агыларын амыг сорудгалары биле дүүштүрерин харысалгалы сорудгалы парти-организацияларын, агитколлективтерин мурунуга тургустунган. Ону хүжөмдөргө көскү агитация улуг ролу ойнар.

Партиягы политик-массалыг агитацияны кандыг хөжөмдөрүн канчаар ажылаары, оон чаа-чаа хөжөмдөрүн тывары тус-тус агитколлективтерин, агитаторларын болгаш партия организацияларын чөгээлчөк ажылдан хамаарып. Иччалыда көскү агитация болза бе амьдык бир чөдирер, эпит хөжөмдөр.

Бистиң областың партия организациялары көскү агитацияны колдууда луун, плакат, диаграмма, самбыралар болгаш еске-даа ол чежикти чамдык хөжөмдөрүн калбаа-биле ажылап турар. Бо хөжөмдөрүн каян-даа, чылдың кайы-даа үелеринде кандыг-бир улуг чарыдаг чокка кылып алыры берге эвес.

Көскү агитацияны калбартырынын талазы-биле бе чылдың өгөзүн-ден бөөр областың партия организациялары эвезон улуг амьдарыны кылдылар. СЭКП-нин Кызыл хооркому, Чөөн-Хөмчү райкому, Таңды районун «Межегей» совхозунда, «Совет Тыва» колхозта, мылангы «Тывакопаль» черинде партия организациялары болгаш еске-даа организациялар бе талазы-биле багай эвес ажылап, хөй санлыг плакаттары, диаграммаларын уткаын билдирер, хөжөм чараш кылдыр кылган клубтарга, үнөттүр бүдүрүлгө черлеринге, фермаларга, бригадаларга, куудучуларга база оруктарга даа акылдан. Үлөттүр бүдүрүлгө черлерде, колхозтар, совхозтар фермаларында чеди чылдың планының

Краснодар край. Кубаның колхозтарында болгаш совхозтарында чеди чылдың ийги чылдың бедик дүжүдү дээш хайышканың демсел чоруп турар. Чаа дүжүттү таразы элеваторларга болгаш тараа хүлэи алыр черлерге соммал чокка кээп турар.

Чурукта: Выселёвск районун Бурсковта тараа хүлэп алыр черинде чаа дүжүттү таразын автоматизациялан эвелеген.

Фото Е. Шулепову. СЭТА-ның фотокроникасы.

Мал чөмүниң белеткелин агаар-бойдустан кандыг-даа байдалында чорудар

Сигенчилерге орук.

Оруктуң ол-бо талазында баш тырып, чөмөнчү орак зөө-ногана тарааларын ортузунда чиримчелдеп бе берген орук-биле халып ор бис. Тараа-ла, тараа! Олар салгытга алаар чайгаташ, далай суугун кырында бырланаштар ыкшаш, кылды-чидин чалгып турда дөргө, мылалын кичирер! Эвезон далай дег байдалың ортузунга эвиринер чорда, сеткил-салгыш өөрүп, кичи чөгөөрлары-даа бөөр. «Күжүр Саргалды ар! Манза үнөшү тараа кая үнер. Көрүңер-ле харын, көрүңер, мадаңнар!» дөөн ыкшаш, колхозта партияро секреттары Степан Степанович Фоменко бирде тараалыг шалче көрүп, бирде чөгөөр шырбай-биле бистерге көрүп, машинага чидиңдир чайгаташ каап хал орган. Чолаачы Константин Саргалдуу долгал каап, басып орамы-даа конуч. Машина оюкунан чоруй орук ийинче үне халаш, доктаай берди.

— Бо хөвүнүң таразы саргара берген турган чүве, үмөйиң баар ирби бе дөөш, ажым-биле чугаалаарга сестип турган мен. Ам көрүңер, эштер, эттин, чазалың көп-түр. Ам ажырыбас тур оол-дөөш кезек таразын тура сокшаш, көрөгөткөн ыкшаш бистерге сууду. Мадаң көрүңүс-даа. Улаштыр тап-ла калдымыс. Сиген шөдү ам-ла көстүп келди. Костымыс кезек шивөңдөр баскылаптарга, дораан-на сигенчилерге ап четтивис.

ГЕОРГИЙ ТАМЧАТ-ОЛ БОЛГАШ ООҢ ӨӨРҮ

— Бистиң мадырымыс бе-ла болгай — дөөш, Василий Глушков күдөр кара арнаң эгинеринче часкагылаш, оозун часыткамыш бодучте чыра тырттар-даа, а демгил садылаар дөөн аты ыкшаш, кичи өөргөдүп калчары ол мөөң дээш, шала бөрүсүзүр көрүңер, алаар үн-биле: «Ча, чаа, Васа» дөөш, мылар Саргалдын дөлгөмөринче көрдү.

— Нет, нет. Гоша эвес болза, бригадалар арзымың шилчир кылдып тукту, аша шыналаны чедиң аардан туржук, барааның-даа кайып көөр ийяк бис — деп, Семен Чалың эжинге улажып кагды.

Марат Чыбыбай, Василий Иймыдан, Владимир Пирогов болгаш еске-даа сигенчилер база кады келгенлик эш Фоменко — шүптү-ла Гошаны мадаң, дөткөөн жылдылар. Иччангаш бе Тамчат-оол Гоша деп кымал, чөгүм төрө чүвү кылмышың

Областа мал ажылының продуктуларын садып алырының чыл планының куусетинип турары

(1960 ч. июль 20-де хуу биле)

Районнар	Дүк	Сүт	Эмт
Тожу	113,3	49,4	25,2
Эрвин	98,4	54,1	22,7
Тес-Хем	91,7	32,2	29,3
Бай-Тайга	83,6	48,2	27,3
Чаз-Хөл	81,6	48,9	26,2
Өвүр	81,0	39,3	23,2
Каз-Хем	73,8	54,9	26,8
Чөөн-Хөмчү	73,6	52,1	28,1
Сүт-Хөл	70,6	25,9	31,1
Бин-Хем	65,6	46,1	28,7
Барым-Хөмчү	57,8	50,7	26,1
Улуг-Хем	57,6	42,6	16,3
Тады	53,2	50,8	26,6
Оон иштинде совхозтар:			
«Өк»	74,7	46,8	18,9
«Тилдеге»	74,2	60,1	22,6
«Кызыл партизан»	58,8	67,2	24,1
«Межегей»	51,3	52,9	24,7
«Барым»	48,6	63,8	22,8
«УТКА 25 чылы»	41,4	49,6	3,0
«Элегес»	39,3	43,8	16,6
Дуржула станциясы	64,7	32,4	12,3

Областа нитизи-биле дүк садып алышының чыл хүлээлгеси 73,4 хуу, сүттүү — 47,4 хуу, этти — 25,5 хуу куусеттинген. Оон иштинде совхозтар дүк садар хүлээлгезин 52,2 хуу, сүттү — 50,8 хуу, этти — 18,1 хуу күстөтөн.

СЭКП Кызыл хооркомда болгаш хооркуускомда

Кызыл хоорайда школар септелгезинин дугайында

СЭКП Кызыл хооркомунун ажылчы чоннар депутаттарының хоорай куускому-биле каттышкан бюрозунга 1960—1961 чаа өөрдилге чылында хоорайның школарын белеткелин талазы-биле социалисттик чарыктын түнөли чугалажып көргөн.

Чаа өөрдилге чылында школарын белеткелин дугайында идеялык төрө ортосунда хуураагың хүлээлгезин кууседип турар эш Е. Ф. Соколова ол бюрозга кылган. Капитал-даа, үрмөк-даа септелген айыттырган хуураагың бетинде № 12 школа директору эш Л. И. Аверьянова, № 3 школа (директору эш В. И. Пуговкин), № 6 школа (директору эш А. И. Мартынова), № 4 (директору эш Н. С. Сватикова) доосканнар. Ол болза бе школарын директорларынын, башкыларынын, ажилчыларынын, азы-илеринин, оларын шефе алган алаар, бүдүрүлгө черлерин эрестиг шүдүгү ажил-ижини үрө-түнөли болур. Иччангаш ол школарын улуг куустанынын өөреникчилерин септелге идеялык кирешенин ошалап демделген.

Чаа өөрдилге чылында школарын чөгүрү-биле белеткөөрине идеялык кирешенин болган № 12 школан директору Л. И. Аверьянованы, № 3 школан директору В. И. Пуговкинни, № 6 школан аштакчы У. И. Нелюбинни, ады Ревневу. № 9 школан башкымы Е. И. Житкованы, № 4 школан шефе алган чыда транспорттун автобазанын начальниги эш А. Ф. Грозовту СЭКП хооркомунун бюроз Хүндүл бижиктер-биле шаңнаары-биле облонога болгаш дөөш өөрдилге черлерин болгаш өгө школарын ажилчыларынын профессиялык обломунга кирген. Өөрдилге чылында бедик шынарлык белеткенин алган № 12, 8, 6, 4 школарын болгаш кыда транспорттун автобазанын СЭКП хооркомунун болгаш хооркуускомун Хүндүл бижиктери-биле шаңнаар. Ол ыкшаш ол-ла Хүндүл бижиктери-биле № 6 школан директору эш Мартынованы, № 12 школан аштакчы Вороневти, № 6 школан аштакчы Гайбуллини, ле Березинни, № 4 школан директору Сватикованы, башкалар Лубимникованы, Е. Березинни, азы-илер Хертекти, Бушунаны база шаңнагалылар.

Кызылдың школарын чаа өөрдилге чылында эки белеткөөргө кирешени шаңнап демделген турар, чамдык школарын септелгези кышкак чөртү турарын бюроз айтып, ол амьдык эвиңдерин ол школарын партия организацияларындан көргөн.

РЕПОРТАЖ

Сиген кезер машиналары, 4 аяг волюшшалары, улуг-биче назылыг 70 кижилер бар-дыр. Күштү дөштүгүрөй аяк көргө, механизация колдан. Калчаш көгүтү эвес боор. Көжөзөрдө кино көөр, часпарларда илеткек, беседа дыннаар, солунарын чаа номерлерин номчуу, боосага чедир чөмөнчү — бе чамдык таарыкчалыг байдал турда, амьды чүгө кылдымыс боор! — деп, Василий Глушков өөрүңүң мурунунда өөрүң мелек-леп турар.

ТЕЙ АЖАРГА-ЛА САРААТ...

— Чангыс-чунгус сараат көргүсөк, чамдык кижилер-биле таныштыр, мөдө-хөрада кирип турар саннар адыгылап каарга, бүдүрүлгө эвес-ле болгай, эштер. Сигенчилерин кылмы каан амьдыл хөжөм кырында көрөңер! — деп, Степан Степанович саналдым. Халпымыс. «Коммунизмге орук» колхоз мал чөми белеткөөр талазы-биле районда бирги черде чоруп турары биске билдирер-ле. Районда хураан турар мөдөде ук колхоз 1400 га черин сигени кезек, 950 гектарынын болгон, 400 тонна сигени холга кирип сарааттап алган боор турар. Мадың-даа болза ол шүптү сазын-тей ажарга-ла — сараат, мындыг болду.

ШКОЛАЧЫЛАР

Хүдүннарлыг болгаш шарлаңнарлыг арга уку. Сиген чадырлар. Докларлар. Калчангаш-ла көргөн: агаарда кымал тук кижикти тур. № 1 бригаданың чедиң алган кымал туугу халыкчидир чалгып тур-ла.

ШЕФ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ

Нитининг мылангы бижик чөмөстүрү тургуну алырныг көрөңүн амьды-ишчилерге область төвүнүң чурттагычылары улуг дуанын чедирип турар. Суббота хүннеринде-ле албан организация болгаш бүдүрүлгө черлерин чалындап чүк машиналарын долдуру олуруп алган ар-шоорлук кижилерин Каз-Хем, Таңды болгаш өөрдүлгө өскө районнарнын оруктарына угаандыр уурун-суутуттап үнөштери чамчал болган.

Эртен суббота болгаш воскресенье хүннеринде колхозтарын, совхозтарын сиген шефтерин эвезон эвес кылмышчылар шефтен ажилдаштар.

«Тыва авторстениң» коллективинден 13 кижилер «Межегей» совхозко барып ажилдаш. Олар бөртүрүнүн 2 чүк машина-биле кезер өөрүңүң мурунунда 5 тонна барып ажилдап турар.

Сигенин кезип турарымыс бе. Оон мылай 500 га ногаан сууламыс бар. Ону кезеринче эртен кирер бис. Ону кезекеш, сөөртүлгө эпит кылдыр туналай шарымы бис — деп Степанович амьды-агымы-биле бисти таныштырып чорган. Дем сигенчилерге кел чоругуста — тараа-ла, тараа турган, а ам сараат-ла — сараат апарган.

Чалсар үзөй боор-тур. Одагы бичил бичил кижилер-ле эмгекч. Чугалааш кыргөн: — сиген кижилер улуг амьды кылмып туралар. Арагычы Вяна, Глушков Витя, Ойдуң-оол Сама, Дыргыш Света, Владимир Орустук, Лямкин Витя, Фоменко Серге... дөөш оон-да өскөдөр шүптү 26 өөреникчилер сигенчилер боор туралар. Школачылар үлүг-нормазы ажыр күтөтөгөш, хүдө 3—4 күш-хүннери бижидип ап туралар. Оларын амьды-ижи өөреникчилериниң күш-ажыла хамаарылазын дугайында даректеристика болур. Иччангаш школачы бүрүзү үлөттү өөреникчи болур дөөш шүптү бир өп-сеткилдиг кызып ажилдап, төрөң колхозунун амьды-ижинге күннери бижидип ап туралар.

«Коммунизмге орук» колхозту өскө амьды-агыларын мурун, мал чөми белеткөөрине шалын ажилдап турары таварыла эвес. Чедикшияның үндөниң — күш-ажылы шыңи организациянында. Колхоз баштаар чөри, партия, комсомол организациялары мал чөми белеткөөрлеринин амьдыныг удурутгалы холга алгаш, социалисттик чарыкты калбартканы — амьдынын чедикшияны хандырып турар.

С. ТАМБА.

Каз-Хем, Саргал хөвүтү. Чурукта: тракторист эш В. Бушманнын трактор дырбаажы-биле сигенин бөдүрүп турары.

Мал ажылының тиелекчилеринге шаңналар

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлөи 1960 чылдың II кварталында мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткөөрүн нөвүдирер дээш Россия Федерациянының автономун республикаларынын, крайларынын болгаш областтарынын социалисттик чарыкынның түнөлдөрүн чугалажып көргөн.

Белеткөөрүн планнарын амьды куусетпишкан, зыт, сүт, дүн болгаш чургаа бүдүрер талазы-биле эң бедик көргүзүлгөсүн чедиң алыр дээш чарыкша тиелекчилер кылдыр санаткыларын болза:

Саңгу болгаш Саңгу-Барым зонага — Новгород область

Поволье зонасына — Татар АССР

Саңгу Кавказ зонасына — Дагестан АССР

Урал зонасына — Башкир АССР

Сибирь зонасына — Курган область

Вранки Чөвн чүк зонасына — Приморье край.

Башкир, Татар болгаш Дагестан Автономун Совет Социалисттик Республикаларга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлөиниң шилчир Кызыл Туктарын хөвээр артырар болгаш республика бүрүзүңгө 100-100 муң рубльдин акша шаңналарын тыпсыр.

Новгород, Нострома, Курган областка болгаш Приморье крайга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлөиниң шилчир Кызыл Туктарын болгаш 100-100 муң рубльдин акша шаңналарын тыпсыр.

1960 чылдың II кварталында мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткөөрүн нөвүдирер талазы-биле чедиңшикнери дээш хамаарышкан зоналарыг ийги чери эвлээн Ленинград, Москва, Куйбышев областтарга, Красноярск крайга болгаш Амур обласка 50 — 50 муң рубльдин акша шаңналарын тыпсырын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлөи шийитирлээр.

Горький, Брянск, Иваново, Астрахань, Свердловск, Омск, Иркутск, Намчатна, Челябинск, Томск, Новосибирск, Оренбург, Ульяновск, Вологда, Архангельск областтарынын, Тыва автономун областын, Хабаровск крайнын, Бурят АССР-ниң, Карел АССР-ниң, Коми АССР-ниң, Марий АССР-ниң, Калмык АССР-ниң болгаш Чуваш АССР-ниң колхозтарында болгаш совхозтарында мал ажылынын продуктуларын бүдүрер болгаш белеткөөр талазы-биле эки амьдын база демделген.

(СЭТА).

Шуурмактын ажыл-ишчилери

ШОКАР-ОЙМАКТА

Шокар-Оймакта Ленин аттыг колхозтун № 1 сүт-бараан фермазы турар. Ферманың ажил-ишчилериниң ажил-херектериниң дугайын чутуулап бөрүн оң эргекчиликни Суудуй Шыраптан биледим.

— Бистиң фермавыстың турар чери мал олардагы-семиртирине, хей сүт саап алырынга кончуг таарымчалыг чер. Ичанган чылдың манаа чайлаган келир бис. Амгы үедө фермада 120 саар инектер бар. Оларны 10 саанчылар саап турар. Чеди чылдың ийги тылының бирги чартымында шүптү саар инектеринистен 44280 литр сүттү саап алдымыс. Бо дөргө, эртен чылдың бо үедө дөңдөргө 5 тонна хире сүттү алып салганы-

лиг болду. СЭКП райкомунуң болгаш райкукумунуң колхозтар арасына шилчи чоруур Кызыл тугун чаалап алырының аргазы бар турган. Иччалла-даа бистиң колхозтун № 2 сүт-бараан фермазының көргүзүлгери чавыс болганындан ол тукту биске тывыспаан. Ам оңу чаалап алып дөш ачылдап турар бис.

Төрөөн чуртка хей сүт, сметана, саржагы бээр дөш боттарының алган социалисттик хулааларының күсөдип, өөрүңге үлөгерин көргүзүп турар мурнакчы кижилер-биле танышаалы. Оларга саанчылар Тандаш-Бара Дажы, Үчүкөй Камаа, Пеней Чооду. Инек катарчызы Дажы Чооду болгаш өскөлөр-даа хамааржыр. Анык саанчы Тандаш-Бара сүт саар талазы-биле фермада бирги

Улетпур комбинатының мурнакчылары

Шуурмакта улетпур комбинатының ажилчылары албан-лаакчылары бо чылдың баштайгы чартымының планын чедишкенин күтүскенер. Олар пландан дашкар 370 кубометр тудуг ыжын белеккен болган дил материалдарының планын 119

жында ачылдап турар ыш дидир-кичилери Иван Соколов, Сергей Булуев олар хуаде 10 кубометр тудуг ыжын дидирер норманы 1,5—2 катап алып күтүскен турар болду. Адактын сонда чазаныр чекти көрөөн. Мыда 10 чазанырчылар

БИСТИҢ ҮНҮВҮС

Тайбың тишээр

АКШ-тын дайымырак генералдары атомнуг чепсектин кужу-биле бүгү делегейин чагырып алырын бодол турар. Бир өвөс олар дайынны мят чогу-биле эгелээр болза, бистиң Төрөөн чуртувустун Чепсектиң Күштери өлүмнүг согууну берип шыдаар.

Шанда экономика талазы-биле кошкак бичиң чурттары чыгы-биле эжелеп ал, оң байлаан, чоңунун ханын соруп, ижин чаңчыга берген америк империалисттерге «иштинген арга» амгы үедө белен тывалас. Социализм чуртуна—Совет Эвилелине баштакан делегейин бүгү чурттарының тайбынга күзөлдиг кижилери империалисттерин эжелечи оруун кыскаштай тудупкан. Империализмдин илгерилеринен адырын боттарының хамаарышпас чоруун чедиң ап турар чурттарың саны хүн бүрүдө өзүп турар.

Ол дөргө, дайын кыпсыкчыларыга согут, тайбың талалакчыларының тивилгези.

Тайбынның керезин чүгөс эки күш ажалымыс-биле ыжылгандык бис. Ол чеди чылдың чедишкенингерге бистиң улуусу болзун!

К. ЧОРБАА,
аныяар инспектору.

Ханныг холунар ырадынар!

Чая саанчылар

Удвас ол ферма Сайлыг-Хем деп черге келе бээр. Орта баарга инектер улам сүттөдир. Ферманың бүгү ажилдакчылары: саанчылар, бызаа, инек катарчылары болгаш өскөлөр-даа боттарының алган хулааларына хуусаа бетинде күсөдир дөш кызымаккай ачылдап турарлар.

Чурукта: ферманың инек катарчызы Дажы Чооду инектерин катарып чор.

Чуулаалары-биле демдегеп алган чүдүлүмү өмчүп дозукпаш дүргөн-не олуруп алдым өскө фермалар эргелекчилериниң чамдык көргүзүлгери диннаарыма бистиңден-даа куду. Бо таварыла даарын чүгөөр серген олурдум. Казан бүгү түнүнде үндүрткенде бистиң фермавыс дөргө көргүзүлгери

выс ол. Күрүңгө 33448 кг саржагы дужадымыс.

Чоокта чаа СЭКП райкомунуң бөрөзүңга районда бүгү сүт-бараан фермаларының эргелекчилериниң отчеттарың дынаан. Бистиң ферманың ажилын мен илеткедим, шынап-ла девиденчиг-даа болур чорду—дөш, хавааның дерин аржыл-биле чоткаш, махорка-даа эвес, данага дыртар дүгө тапкымын саазыңга орай берим. Тапкызын кыпсың алгаш, аш Шырап уламчылаам:

— Чутулаалары-биле демдегеп алган чүдүлүмү өмчүп дозукпаш дүргөн-не олуруп алдым өскө фермалар эргелекчилериниң чамдык көргүзүлгери диннаарыма бистиңден-даа куду. Бо таварыла даарын чүгөөр серген олурдум. Казан бүгү түнүнде үндүрткенде бистиң фермавыс дөргө көргүзүлгери

КУРАНДА

«Чодураа» колхозтун Куранда сүт-бараан фермазында колхозтун комсомолчу аныктар ачылдап турар.

Фермада 1960 чылда алган хулааларының чедишкенин күтүскен дөш социалисттик чарыш калбарган. Чарыштын бирги черинде саанчы Чедей Баткар чоруп турар. Ол бодунга ыжыл-латтынган 10 инектериниң инек бүрүздүдөн-не чартык чылда 685 кг сүттү сагган, бодунга алган хулааларының күтүскен. А саанчы Адыл Хавак 10 инектериниң инек бүрүздүдөн-не 519 кг сүттү сагган, чарыштын ийги чериң алган. Ферманың аң анык саанчылары Тэмара Оюн, Ким Оюн улуг аштеринден үлөгер-дуржулганы ап, мурнакчыларын олурдууга туржур дөш кызымак ачылдап турарлар.

Саанчылар, катарчылар ажил ша-жында дөшүр үелерде кызыл бу-лунга бо-ла чыгыш көрөлөр. Олар чаа солун, сөткүлдериниң ноңчуп, ырыларын өөренип, бистиң чурту-вуста болгаш даштыкыда болуусу-хуннарын үгөтчи-агитаторунуң бесе-

УЛУГ-ОЙМАКТА

Ленин аттыг артельдиң бирги сүт-бараан фермазында ырак эвес, барык-ла 3—4 км хире черде — Улуг-Оймакта № 2 сүт-бараан фермазы турар. Бо ферманын турар чери Шокар-Оймакта фермазындан-даа таарымчалыг деп болду. Фермазын долгандыр эзмирер-лиг дагалар, а мырнай чанында тудуш-тудуш алаактарлыг, дамырак суглуг, серин дөңдөргө-лиг хем. Чайлагта келген малга оон өскө черин херээ чок шыккан алаар.

Ферманың мурнакчы кижилеринге саанчылар Ямаа Чооду, Имбикей Оюн олар хамааржыр. Олар чартык чылда өскө саанчыларга болзаарга эи-не хей сүт сагганнар. Бидиң-даа болза, бо фермада Төрөөн чуртка хей сүт бээр дөш демекс эки организа-стативынааны до-рван-на билдире бээр.

Бо чылды фермага 120 инектерин саар ужуруду турган. Амгы үедө анда 80 саар инектер бар. Эске инектер шүттү кызыраан ийиле амгы амга чедир оолда-ваан. Сүт бүдүрүлгези эвээш болуп турарының чылдагааны мыда. Эртен чылдың июль 1-ге чедир ферма инитыла-биле 120 инектерден 50 да-ла оң кожызында олурган, кызыл чаак-тыг, анык уруг тура халым келди:

— Ам мында чүвө кайда боор, бистиң фер-мада бо хунерде инек катарчызы бар эвес, а катарчызы кижиги турган-ла шыя, оон адын Хавыг-ба дээр чүвө. Ол инектерин катгаш, хеп-келертен чиктең: аалында бө азы черде бө?—Кымга-даа бидимес. Сураан дынаарга-ла Балгазында чоруп турар джир бээр тур-дөш дүргөн-биле олур-уп алды.

Шынап-ла кайгамчык чүвө. № 2 фермазын инек катарчызы Хавыг-ба моон мурдуула-ла ийи-чү хонук челе бээр чанын турган. Ол ам чорукандан бээр 17 хонук эркен. Бо үениң иштинде оон харысал, газылаа турар инектер кадат чок турган. Хавыг-ба чамдыкта инектер чер хонарына туралы аларган. Мын-дыг таварыла хей сүт саап алып аргалы бис деп чутулаалары берге. Моно ол фермазын эргелекчи Д. Чай-бар-оол, колхозта партия, комсомол органи-зациялары чүгө сагыш амыр көрүп турарын шыгымыс-биле айты-рар үе келген.

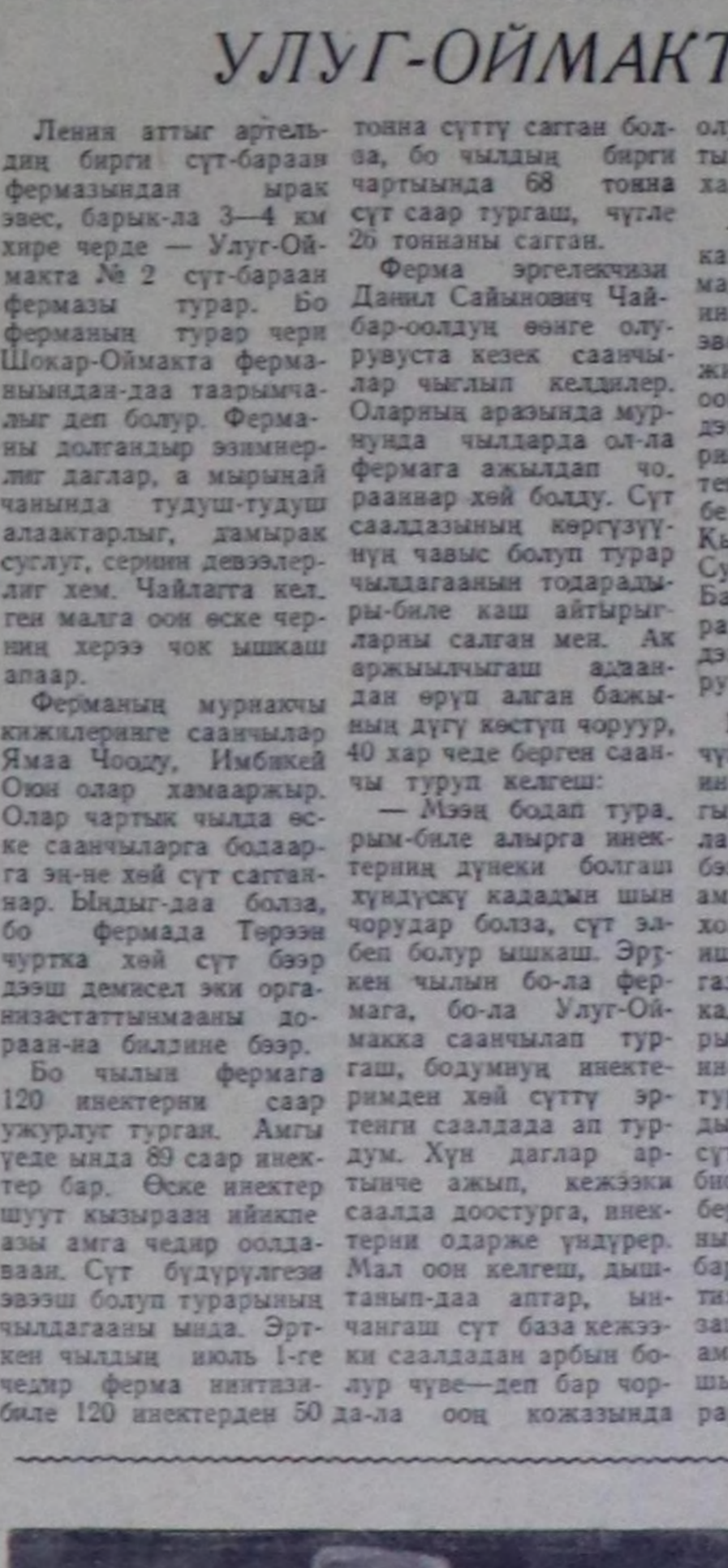
Хойжу Иван чамзың-оол

«Чодураа» колхозтун хойжуу Иван Чамзың-оол хой ажилыңга колхозтун тургустунган үезинден бээр ачылдап келген. Бо үениң иштинде колхозка дыка хей хойлары ол өстүрүп берген.

Иван Чамзың-оол амгы үедө колхозтун өкүлүтүн уксаалыг 349 төртүрү хойларын малдап турар. Районга кыштын байдалы берге: соок, хар улуг болган болза-даа, оң хойлары менди кып ашкан.

Мурнакчы хойжу амгы үедө төрөөн 298 хойларының хураган-нарын четче ажаап алган болгаш күрүңгө 1 тонна 98 кг дүктү дужаган, азы бир хойдан-на 3 кг 100 грамм дүктү кыргып алган. Хой ажилыңга чедип алган чедишкенин дөш Иван Чамзың-оол областың мурнакчы малчыларының чөвүдө хураалыңга стол шы-гы-биле шаңнаткан.

Чурукта: «Чодураа» колхозтун даргазы Н. Биче-оол дуржулга-лыг хойжу И. Чамзың-оолга шаңнады тыныш тур.

Чурукта: «Чодураа» колхозтун даргазы Н. Биче-оол дуржулга-лыг хойжу И. Чамзың-оолга шаңнады тыныш тур.

дальарындан дынап турарлар.

Чурукта: «Чодураа» колхозтун Куранда сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчымы Чедей Баткар (солгай талазында) ферманың үгөтчи Татына Ак-оолга сагган сүдүн дужаап тур.

Лагерь аятыңган

Сайлыг-Хемниң кат-чимистиг, чараш чурумдарың эринде чаа пионер лагери ачылганын. Мыда район школаларының эки өөрдүл-гели болгаш чурум-сагылымы 46 өөреникчилери дыштанп эгелен.

Лагерь ажилдарының шүттү чыскалыга район организаци-ялары болгаш школаларының төлөөлекчилери байыр чедирип чүвө чуталгылаан сонда пионерки

Сөзү болгаш фотолары А. Айрнини.

уу күтүскен. Коллективтин ийги ажил-херезинге күш-ажалчы үлө-герин көргүзүп, бүдүрүлгө онзалдаан хуусаа бетинде күтүскен дөш ша-жымы ачылдап турар мурнакчылар-биле танышаалы.

Мын дилер чектин чанында чо-лаачы Гаерил Хмельницкийниң ма-шинназына олурупкаш, мын кезиң-чилериниң бригадалыкче халтымыс. Бригадир Майк Жулаовтун чуту-а-зы-биле алырга, чоллачы Хмель-ницкийниң ачылдап турары өки болду. Ол 9 км черден хүнүнү-не 36—40 кубометр мышты өсөртүп турар. Ам-гы үедө чоллачы Ивановтун шык-лаа чоруй барганындан оон орунга беа ачылдап, комбинатты өсөртүрү-п мыш-биле хандырып турар.

Удвтаанда мын кезикчилеринге чедиң келдиңиз. Чоокта чаа-ла Совет Армияның хүрөөлөңгө албан ар-тирип турган артиллерият, өфрейтор Гаврил Соколов, Оюжум океан флотунуң мотористер команданының старшиназы чораз ком-сомолчу Геннадий Ваткин (үстүндө чурунта) олар мурнакчылар болду. Анык оолдар бенин-биле ачылдыр хирезини тургузуун беш сала-лары-биле дөмөй би-дилер. Хүн нормазын тургучу 150—160 хуу күтүскен турарлар. Олар чүгө инь айд 1100 кубометр мышты кезиң белеккөңнер. Ужурга мышты машина оруунче өсөртүп турар ажилчы-нар Доржу Оюн, Илла-рион Горбунов база өки ачылдап, хүн нормазын 120 хуудан куду кү-сетпейн турарлар.

Электри станция-ның бажыныга кирген, ол станция чүгө ком-бинатты эвес, хары ажилчыларының суурун чырдып турар деп ү-ени бидиңиз. Оң улуг машина, партия кезигүн Виктор Петрович Фалеев (ортуунда чурунта) локомо-торның урели чорун болдурубай, хынамчалыг ачылдап, чамык та-варыларда ажил шатының сонда бенин ол-бо кезектерин хынан ту-рар кижиги. Станция-биле кожа ба-

Болгаш өртемниң база техниканың аң чаа чедишкенин бодурулгеге нештередир доктаалды хүлөп алган. Шуурмактын улетпур комбинатын механикастаары келир үениң эвес, бөгүнүн сондааралды болбас со-рууламы болур.

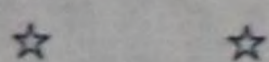

Сайлыг-Хемниң кат-чимистиг, чараш чурумдарың эринде чаа пионер лагери ачылганын. Мыда район школаларының эки өөрдүл-гели болгаш чурум-сагылымы 46 өөреникчилери дыштанп эгелен.

Лагерь ажилдарының шүттү чыскалыга район организаци-ялары болгаш школаларының төлөөлекчилери байыр чедирип чүвө чуталгылаан сонда пионерки

сдагы кыыскаш. Анык ленинчи-лер олар чырынга боттарының белекел алган концертти аалчы-ларга көргүскенер. Лагерьниң ур-тулары гербарийлерни чымы, суга эштип, спортчу маргалдалары киржиринден алдыда, колхозтар фермаларың болгаш районнуң улетпур комбинатыңгө экскурсия-ларымы беа кылырлар.

КОНГОНУҢ ТАЛАЗЫНДА БИС

Конгонун улузун колониализмниң кинчизинге бектеп шыдавас

Конгонда белги шериглерни үндүр деп шийтпирни Аймыл чок чорук Чөвүлелинин үндүргенин колбаштыр Герман Демократтыг Республикада «Неес Дейчланд» солун «Конгондун колун ырат!» деп ат-биле мунуку чүүл парлаан Конгога удуз белги шериглерни ажал агрессианы узуткаары болгаш НАТО куртууларынын конго улусу колониализмни кинчизинге бала катеп бектеп алыр дөөн хоралык орадажышкынын бууралдыры эрге-жок чугула деп солун демдегеп турар.

Агрессорларның эргезинге барымын-герман аэродоимары кин рип бергени-биле Африканын амык куртуунинге удуз халдаашкынны бонн чазак база кыршык дээрин ух солун уламчылал бижээн. Конг Республика-биле бодунуң эп-сеткал каттыжышкынын илереткен болгаш анаа ууза чедиреринге белегин медегезен Герман Демократтыг Республиканы туружу-биле бонн чазактын туружунуң шутт ыгалдымын ол айтып турар.

Румын парлаалга агентиленин дамчылып турарындан алырга, «Агрессорлар Конгондун доп-доран чорутуулар» деп чүүдү «Сынтейя» солун парлаан, мына болза Конгога удуз агрессианы өсүктөш, чик тилдегени чедип алырын колониаторлар кордап турганнар дээрин бижээн. Мыңала-даа олар буурап дүшкөннер. Конго улус агрессорларга шындык удузлаанышкынын

көргүскен болгаш көргүзүп турар. Оң шынныг херээн Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар, бүгү-ле тайымга ынакшылдыг, досталага ынакшылдыг куртуулар база улуустар деткип турар болгаш анаа сеткилин каттыштырып турар.

Конгонун улузунуң херээн Африканың куртуулары долуз-биле деткээн. Конгода болушкунар болза, колониаторлар чеже-даа сирлейичип туттуруп турза, олар уыттурганнар дээрин көргүскен деп солун бижээн. Социалистиг чурттарның болгаш бугу депшилагели күштерин деткип турары дарлаткан улуустарның национал-хосталгалыг шимчээшкени тилеттербес.

Кадрлар дымналып турарын буураар алырга, Азия болгаш Африка улустарынын эп-сеткил каттыштырылганынын доктаамал организацианын июль 30-ын «Конгонун хуну» кылдыр демдегезер деп шийтирилээн. Ол хүн Азияныг болгаш Африканың улустары чоктаа чаа чедип алган хамаарышпаа чорун камгалаары дээр демисекип турар акадунка конго улус-биле боттарынын эп-сеткилин каттыштырып турарын көргүзгөндөр дээрин ол доктаамал организацианын парлаан медегеленде чугаалап турар. «Конгонун хуну» африк болгаш азий диптериниң бүгү-ле чурттарына хари угда эрттирер дээрин медегелде чугаалаан.

(СЭТА).

Кубаның улузунуң революсчу байырлалы

ГАВАНА. (СЭТА). СЭТА-ның корреспонденти Н. Чигриның дынанатканы: июль 26-да куба улус бодунуң революсчу байырлалы — диктаторжу буу-чурумга удуз чеп сектинг демиселдин эгелээнинден бээр 7 чыл болган оюн байырлалы-биле демдегезен, мыңаарга ол демисел сөөлдүде тилдегени чедип алган болгай.

1953 чылдың июль 26-да Фидель Кастро баштаа бөлүк патриотчулар Монкадан — Сан-Яго-де-Куба коорайда кемчээлиниң талазы-биле ийги шериг шивээли эжелеп алырын орадажышкынын кылган. Монкадан чедикшикенин-биле эзелеп алыры диктаторжу удуз чуртунуң чонунуң калбак кезең демиселче көдүрүп үндүрер эвеске, ол шивээлин ок-чемекти эжелеп алгаш, чепсектинг отрядтарын организастан. Багистаның чагырганы дүжүрери дээр, Кубаны америк империализмден хостаары, чуртка революсчу социал-экономикиг чаартылгаларын ботандыраары дээр тулчушкуну эгелеп болур бис деп анык революсчулар мыңаар санап турганнар. Мыңала-даа Монкада халдаашкын бүтпей барган. Оң хей-хей киржикчилери «үртүкүзөң, оларның чамдымын, оң иштинде Фидель Кастро болгаш оң думдасы Рауль Кастроу кара бакмынаан.

Ындыг болза-даа Монкада шивээге халдаашкын диктаторжу буу-чурумга шымык согушкун болган. Бүгү чуртту ол хайныктырган, диктаторжу удуз демиселче чону отурган. «Июль 26-ның шимчээшкени» деп ат-биле бүгү чуртка диктаторжу удуз революсчу организацианың

лар тургустунуң эгелээн. Оң алаан каш чыл өрткенде, Фидель Кастро баштаа ол шимчээшкенин удуз-тулгазы-биле куба улус диктаторуны дүжүргөш, бодунуң революсчу улусту эрге-чагырганын тургускан.

Бо чылын июльдуң 26-ын революсчу чазакты долгандыр бугу улустуң чангыс эвин быжыглаарынын демда-биле, «Төрөөн чурт азы аду!» «Бис тилээр бис!» деп лозундарын ала-биле Кубага демдегезен. Кубаның революсчунуң удузгукчуу Фидель Кастроу ол кыйгырларынын Кубаның шынныг херээнин тилдээрине бугу-реддиг патриотчу бугуу бодунга дозуң кылмын алган.

Бо революсчу байырлаага холбаштырган кол байырлаалдар бо чылын Сьерра-Маэстра дагларга өрткелээн, чүге дээрге 1956 чылда Багистаның шериглеринге удуз Фидель Кастроу отрядынын партизан демисели анаа эгелээн. Каш-ла холуктуң дүргүзүлгө чурттуң бугу-ле буулашарындан тараачынар, амыкчынар, студентилер, албан-таакчылар, революсчу шериглерниң солдаттары ол дагаарже чоруп эгелээн. Сьерра-Маэстра дагларда Мерседес деп черге аажок улуг митингиде чартык миллион амык кубачылар болгаш латин-америка чурттарынын куба революция-биле сеткил каттыштырып турарын медегелээн хей санын төлөөлекчилери киршикелээн.

Оң-биле кады июльдуң 26-да Сьерра-Маэстра дагларында латин-америка аныктарынын бирги конгресси амыттырган.

АЙЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июльдуң 25-те Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы амыттырган, анда «Американың Каттышкан Штаттарынын шериг ухар чүүдүчүн Совет Эвилелинге удуз, бугу-няитиниң

тайымныга кыжаныгын тургузуу турар агресси чаа үүгелдиглериниң дугайында» айтырыгын чугааламын үндүзүлээн. Бир дугаарында АКШ-ның төлөөлекчиси Лодж чүве чугаалаан.

НОМЧУКЧУГА БКП-НЫҢ ТӨӨГҮЗҮ ОРУС ДЫЛ КЫРЫНДА

«Болгарияның Коммунистг партиязынын төөгүзү» деп номну Куртуунинг политиктиг номнар үндүрер чери парлап үндүргөн. Болгарияның Коммунистг партиязынын Төп Комитетиниң чамында БКП төөгүзүнүн институту ол номну белектеп кылган болгаш оңу Болгарияга каш удаа парлап үндүргөн. Чуртка амыкчылыг, социалистиг болгаш коммунистг шимчээшкенин хөгжүздөшкөн кол-кол чадаларын 1944 чылдың сентябрь 9-та чонун тура халымышкынын тилдээниге чедир тодарагы-биле ук номда чырыдын турар.

Болгарияга 1959 чылда парлап үндүргенинде орус дыл кырында бо номну очулдурганнга БКП төөгүзүнүн институтунуң килрени чамык ылазылашкынынар киргилээн. (СЭТА).

КАР-НЫҢ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА) корреспонденти А. Макаровтун диктыканы: КАР-ның национал хуралынын тускай ажыдышкыны анаа болган.

КАР-ның оралакчы президентилери болгаш министрлери, КАР-да аян-чорук кылмын чорутур Суданың премьер-министри Ибрагим Аббуд, КАР-да дипломаттиг төлө черлериниң башчылары ук ажыдышкына киршикенер.

Национал хуралдың даргазы Анвар Саадт национал хуралдың байырладыг буулааны амыдып тура, КАР-ның национал хуралынын ажылынын эгелээнинен чугула ужуз-дузымын айтыкан.

КАР-ның президентин Насер чурталга дөлөргөй чүве чугаалаан. Империалистг бөлүктөрүн КАР-га удуз экономикаг кымып кыймышкынын тургузуу, республиканын экономикаг хураан-чарышкынын оң шымык бууруу шакпан. Ол ышкаш Эйзенхауэриң доктриназын болгаш араб чурттарга удуз Американың агресси үүгелдиглерин ол база бурдудаткан. Чурттуң экономикаг чаартылганына хамаарыштыр чүве чугаалааш, президент Насер болза КАР биле СССР-ниң аразында кады ажыдашкыны оңалат демдегезен. Асуаның бедик платиназынын тулуунга болгаш КАР-нын оон-даа өске элээн каш планяры ботандыраарына техниктиг дузымын СССР чедирип турар. Совет Эвилели биле КАР-ның аразында 1958 чылда болгаш 1960 чылда чармынган дугуржулаларын буураар совет тускай эртемнигериниң дузазы-биле боттанып турар Асуан платиназынын баштайгы болгаш ийги ээлчеглериниң тулдуларынын дугайында телевиделдери «араб улустуң үе-дүптеги кузелиниң боттанып эгелээнин херечилеп турар» дээрин ол демдегезен.

СПОРТ Обланың бирги чери дээрш Шүүлдө оюннар доостур чыгаан

Обласка бирги чер дээрш бот бүүнүң шүүлдө оюннары июль 26-да тургүзүлээн.

Шяле «Динамо» болгаш Барымын-Хемтиг районунуң командалары үнүп келген. «Динамо» командалынын ойнакчылары оюнун бугу дүргүзүлдө инициативалыг ойнааш, көзө спортчулары 7:1 санга утканын. Дараамында шеригиниң Н кезээниң болгаш Таңды районунуң командаларынын ужуражышкыны болган. Оюнун бирги чартымында шеригиниң Н кезээни ойнакчылары 4 санын кирген. Ийги 45 минутта тандычлар 2 санын кирер аргалыг болган. Мыңаанш ол ужуражышкын 4:2 санга Н кезээни бугу бөмбүчүлүгери тилдээлге-биле доозулган.

Хунуң ийги чартымында эгелеп обласкың өрткөн чыгы чемпиону Кызылдын пассажирлер АТК-зынын болгаш Каз-Хем районунуң командаларынын ужуражышкыны болган. Баштай каа-хемчилер транспортчуларынын каалгамыче 2 м: разы: обласка — 22 — 27, а Кызылга — 22 — 24 градус чылдыг.

С. ОЮН.
Чурукта: маргылда үеинде.
Фото С. Феоктистовуу.

«ЛЕНИНОГОРСК» КОНГОЖЕ ҮНҮПКЕН
ОДЕССА. (СЭТА). Конгога Совет Эвилелиниң белээ — 10 мун тонна аш-чемин чүүдүрүп алган «Лениногорск» деп теплоход Африканың эртеринче углааш Одессадан июльдуң 24-те үнүпкен.

Жень-шень — оргаадай ол бе?

Жень-шень — хей чылдыг үнүш. Оң-сымы хөнү, үзүнү 30—70 см чедер. Сыптын үстү кезинде 3—4 адырларынын бирээниң-не бакында дөзү болгаш бажы шийтигер хевирлиг калбак-калбак беш бууруларыг, оларын ортуундаазы өскелеринден узун, а он адында ийни мырынай бичи хемчээлдиг. Беш буурулериниң тус-тузу-ла сыптын үстү кезеңде чангыс черден үнер. Бүрүлериниң ортуундан чечек согуу шөйлүп үнгөн, оң үзүнү 2-ден 20 см. Бажында чидиг кымыл өнүгүп, улуг төгерик чечек бүрүлдер шүүт ыгалып көсүрүр. Ол чечектин үзүн каттыг ышкаш кадыг хавык иштинде чоруур.

Үнүштүн чер иштинде кезээниң дашты борбак боттуг, дырыш-кактарыг болгаш сарыгымдар өнүгүп морков хевирлиг, уштарында адырлардыг чон даял болур. Ол нурулайында олурган, турган ийикпе азы чыткан киж хевиринге дөмейлээр. Оң үстү ужу чон, чыл бүрдө ортан чаа сым үнүп турар. Ол үш үрелгенде өлтүн сымы элээн каш чылдырда үмөйи барып болур.

Жень-шеньниң чер кырында кезээ сентябрынын сөөлүредир, октябрынын эгезинде кургал дүжөр болгаш дараанында чылдын май айда катан-ла үнүп турар. Оң дамыл үр үеде оожум эсер, хей нуруузу 10, 30, 40 грамм, а 100 болгаш оон-даа хей чылда өскөн даялдар 300—400 гр. чедип тургулаар. Бо үнүш даг ийле-ринде, ордулаштарда, аргалар иштинде, тайгаларда болгаш өске-даа черлерде ышк бурүлери ирөөн чалгай хорунден үнер.

Жень-шеньниң дамыл кыдат болгаш өске-даа Чөөн Азия чурт-

тарының медициназына шадан бээр хереглеттинип келген. Турберкулда, чүрек аарыг, хан агышынын, кеш кемдээшкени ышкаш аарыгларын эмнээринге оңу хереглен турар. Кижиниң куужун улгаттыраарына, намын уздыраарына болгаш чалымыканырына дузалыг ойт деп оңу санап турар. Мыңаанш ук даял — чүгле аарыг кизи өвөс, харын бодун кырытпазын күшөр чоругу кадык-даа кизи хереглээр үнелиг эм чүүдү-дүр.

Бо үнүш шаанда Кыдатка, Японияга, Кореяга, Маньчжурияга үнүп турган. Мыңала-даа оңу кайы-тамаан чок казып ажыглааны-биле холбаштыр ол ам черден мырынай үнөс апарган. Амгы үеде чүгле совет Иракы-Чөөн чүк болза черден үнер Жень-шень билекеп турар делегейде чангыс-ла чер ол болур. Өске чурттарда оңу чүгле тарып өсүрер апарган. Оң тарылганын Совет Эвилелинде база чоруулу турар.

Бистин обласкың хоочун чурттакчылары, аңчылары тайгаларда Оргаадай деп кызыл чечектиг ойт бар джир болгай. Оң дамыл кижиниң хевиринге кончук дөмей болура, бурунуң шагының бүдүлүк кижилери оңу «тодуктуг ойт, каскан кижиге багай уркуут болур» деп коруп чоранылар. Оргаадайны казыптарга «чаыс чайык дораан-на эгелээр, чангык чымырадын туруп бээр, кудайны дошкуралдыр ойт чоран, оңу казырындан кизи коргар боор чүведир» деп, хоочун ашактар ам бөзүн чугаалап чоруурлар.

Улустуң бадыйтказын буураар алырга, ол ойт Току, Бин-Хем, Каз-Хем районнарында дөвискээрлеринде, Улуз-Хемниң Хендергеде, Барымын-Хемтиктин Кызыл-Тайгада, Бай-Тайганың Кара-Хөдде, Мөнгүн-Тайгада болгаш өске-даа черлерде бар болуп турар. Мыңагы Бин-Хемниң Оо, Бус, Думан тайгаларында оң хей үнер черлерин Чербиңниң чурттакчылары Лианат, Маадырбан, Дамдың дөш өскөлөр-даа тодарай чугаалап турарлар.

Ындыг болза-даа бистин Оргаадайныс делегейде Жень-шень деп ат-биле билдинген эң ховар эм чүүдү ол бе, азы өске ойт бе деп чүве амдыга чедир билдинмээн. Оң кол чыдагаланы чүдөл дие билер кижилер оңу каспайы, шичилел черлеринге кирип бер-бейн турарында болур.

Чүгле бо чылын Токудан чер шиччөөн бир кизи кымыл чечектиг ойтту казып экелген, оңу тодардып шичидери-биле Москваның аптека институтунда чоруткан бис, оң харызы келбөз — деп, обласкың аптека эргелелиниң начальниг эм Э. Иванова чугаалап ораар.

Бистин Оргаадайныс — Жень-шень ол болуп илерээр чүве болза ол чорук бистин чуртувустуң эм чүүдөлериниң фондуунга немере ажыдышкын болур. Оң бар курлавырын илередир болгаш оңу белектээр хемчегелери чогуур черлер алыр алаар дээр бидингир. Мыңаанш Оргаадай дээрге кандыг-даа «тодук» чок, (черде мычаш «тодук» — ол дээрге шажын чүүдүгениң улус коргудар со-ругалыг меге-тоозун сурталды-дыр, ындыг чүве херек кырында чок болгаш турбас-даа) харын өске бугу ойт-сиген-биле бир дөмей үнүш аймаа болур.

Бо үнүштү тышкан кизи оң сымын, бурүлери, чечөөн, дамыл бичи-даа кемдетпей, тускай сывага камыг чедирип эжээрин обласкың аптека эргелели күзеп турар. Ол чер оңу шичидери-биле Москвага чорулу бээр хулаалгелиг. Кым-бир кижиниң казып экелгеш, шичиктен оргаадайы Жень-шень болуп илерээр болза, үнелиг тывш дээр ол кижини шаңнаар алаары бидингир.

Оргаадай дугайында элден-эзин хей чугаа-сооттары барымдала-лавай, ол өлтүн чогуу шынарын совет эртемниг мунуңда илереткеш, бир эвес Жень-шень азы оң кандыг-бир хевир болуп ол илерээр чүве болза, оңу ниятледил эм чүүдүнге ажылаар со-рулга бистин мунуруушта ам тургустунган.

Черден үнер Жень-шеньниң — Оргаадайның талазы-биле бистин обласкың элекшидиг билеан алередиң ажылаары чугула, улустуң чугазындан болгаш совет литератүрада тодарайлап турарындан ол көрөгө Оргаадай — ол дээрге чогуу-на Жень-шень ол бооп болуу дег.

С. ЛОПСАН.

КОРЬ
КОНЧУГ ХАЛДАМЫРЛЫГ БОЛГАШ
Эң ылаңгыя бичи - ЧАШТАРГА
ТЕРГИНИ АЙЫЛДЫГ ААРЫГ

КОРЬ ААРЫГЛЫГ УРУГЛА
РЖЕ БИЧИН УРУГЛАР
ЧАГАДПАҢАР

Бир эвес силерниң уруулар
корь аарыг уруглар -
биле ужуражыккан болза,
эмчиге ол-ла дораан барыңар.
Ол - сыккыртып бээр.

СЫККЫРТЫШКЫНЫ ЧҮГЛЕ ЧОГУУР ӨМҮНДЕ
КЫЛДЫРАР БОЛЗА УРУГГА АЖЫКТЫГ БОЛУР

Тыва обласкың Санитар-чырыдышкын бажыны.